

УДК 340.34:364.68:628.4

Зварич І. Я.

irazvarych@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5155-540X, ResearcherID: H-3638-2017

д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародної економіки,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНТЕГРАЦІЯ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ЛЮДЕЙ У ЦИРКУЛЯРНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНКЛЮЗИВНЕ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Анотація. У статті досліджується перетин соціального підприємництва та циркулярних ланцюгів створення вартості, зосереджуючись на системній інтеграції вразливих верств населення (безпритульних осіб) в інклюзивні системи управління відходами. На тлі прискореного виснаження глобальних ресурсів та зростаючої маргіналізації міст, традиційні лінійні економічні моделі не враховують як деградацію навколишнього середовища, так і соціальну ізоляцію. Це дослідження аналізує зміну парадигми, коли потоки відходів перетворюються з екологічних зобов'язань на соціально-економічні активи, здатні сприяти реабілітації, орієнтованій на людину. Вивчаючи соціологічні опитування та міжнародні тематичні дослідження, дослідження оцінює поведінковий зворотний зв'язок та готовність вразливих груп населення брати участь у зелених ініціативах. Результати дослідження показують, що хоча макроекономічна циклічна політика зумовлена екологічними імперативами, мотивація маргіналізованих¹ осіб принципово зміщується від екологічної усвідомленості до негайного економічного виживання, автономії та відновлення громадянської гідності. Крім того, у дослідженні представлено порівняльний аналіз інституційної готовності на різних світових ринках, з акцентом на законодавчих перевагах розширеної відповідальності виробника у розвинених європейських регіонах порівняно з високомасштабованими екосистемами інвестиційного впливу в країнах, що розвиваються. У статті наведено цілісну стратегічну дорожню карту для муніципальних органів влади та соціальних підприємців, яка демонструє, що синтез інклюзивного управління відходами з принципами циркулярної економіки створює стійку основу, яка одночасно зменшує міську бідність, мінімізує навантаження на сміттєзвалища та генерує стійку економічну цінність.

Ключові слова: соціальне підприємництво, циркулярна економіка, інклюзивне управління відходами, безпритульність, ланцюги створення вартості, соціальна інклюзія, інклюзивний бізнес, неформальна економіка.

¹ це люди або групи, які опинилися на узбіччі суспільного життя, втративши повноцінний доступ до базових прав, економічних можливостей, освіти чи медицини. Вони часто стикаються зі стигматизацією, соціальною ізоляцією та відторгненням через спосіб життя, походження чи «інакшість».

Zvarych Iryna

irazvarych@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5155-540X, ResearcherID: H-3638-2017

Doctor of Economics, Professor, Head of International Economics Department

West Ukrainian National University, Ternopil

INTEGRATION OF HOMELESS PEOPLE INTO CIRCULAR VALUE CHAINS AS SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND INCLUSIVE WASTE MANAGEMENT

Abstract. *The article explores the intersection of social entrepreneurship and circular value chains, focusing on the systemic integration of homeless individuals into inclusive waste management frameworks. Amidst accelerating global resource depletion and growing urban marginalization, traditional linear economic models fail to address both environmental degradation and social exclusion. This study analyzes the paradigm shift where waste streams are transformed from ecological liabilities into socio-economic assets capable of facilitating human-centered rehabilitation. By examining field data, sociological surveys, and international case studies, the research evaluates the behavioral feedback and willingness of vulnerable populations to participate in green initiatives. The findings indicate that while macroeconomic circular policies are driven by ecological imperatives, the motivation of marginalized individuals shifts fundamentally from environmental awareness to immediate economic survival, autonomy, and the restoration of civic dignity. The paper identifies that long-term participant retention depends on replacing traditional rigid administrative and corporate hierarchies with flexible task-oriented structures, secure daily compensation loops, and low-barrier entry phases that bypass immediate bureaucratic triggers. Furthermore, the study presents a comparative analysis of institutional readiness across various global markets, emphasizing the legislative advantages of Extended Producer Responsibility in mature European regions versus the highly scalable impact-investment ecosystems in emerging economies. The structural friction points, such as physical health burnout and the absence of embedded psycho-social support mechanisms, are scrutinized alongside recommendations for public-private partnerships. Ultimately, the paper provides a cohesive strategic roadmap for municipal authorities and social entrepreneurs, demonstrating that the synthesis of inclusive waste management with circular principles creates a resilient framework that simultaneously reduces urban poverty, minimizes landfill pressure, and generates sustainable economic value.*

Keywords: social entrepreneurship, circular economy, inclusive waste management, homelessness, value chains, social inclusion, inclusive business, informal economy.

JEL Classification: A13, D63, Q53

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2026-49-7>

Постановка проблеми. Перетин соціального підприємництва та циркулярної економіки являє собою зміну парадигми, коли управління відходами перестає бути суто механічним чи технічним питанням і стає інструментом соціально-економічного розвитку. Інтеграція вразливих верств населення, зокрема, осіб без постійного місця проживання, у циркулярні ланцюги створення вартості зміщує фокус циркулярної економіки з чистого скорочення екологічних відходів на соціальну справедливість та подолання бідності. Беручи участь у неформальному та формальному відновленні ресурсів, бездомні створюють значну економічну цінність та зменшують кількість міських відходів, пере-

творюючи лінійні методи утилізації на стійкі циркулярні системи.

Мільйони безпритульних людей виступають життєво важливими ланками в міських ланцюгах постачання. Завдяки сортуванню, ремонту та продажу матеріалів, що підлягають переробці (наприклад, пластику, паперу та металів), вони відводять величезну кількість відходів зі сміттєзвалищ. Задokumentовані приклади, такі як збирачі сміття у Сан-Франциско або збирачі відходів у Латинській Америці, підкреслюють, як їхні неявні знання підтримують обіг ресурсів, хоча ця робота часто страждає від поганих умов праці та нестабільного розриву в доходах. Особи без постійного місця проживання та люди, які

не мають продовольчої безпеки, отримують вигоду від неефективності ланцюгів поставок, діючи як локалізовані кінцеві точки в циркулярній продовольчій економіці. Повернення надлишків їстівної їжі з ресторанів та супермаркетів відводить органічні відходи зі звалищ, створюючи прямий механізм, який пов'язує скорочення відходів з подоланням бідності. Циркулярна економіка часто надає пріоритет екологічним результатам над соціальним оновленням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ранні роботи Сімпсона М. [11] та ін. підкреслюють, що неформальні мережі управління відходами не є перешкодою для розвитку міст, а є критично важливими постачальниками послуг у межах міських ланцюгів створення вартості. Коли соціальні підприємства формалізують ці мережі, вони перетворюють неформальне збирання сміття на гідну роботу в муніципалітеті. Це узгоджується з ширшими стратегічними цілями, встановленими Європейською Комісією [6] у її Плані дій щодо циркулярної економіки, який чітко вимагає, щоб зелений перехід залишався соціально справедливим і не залишав поза увагою жодної вразливої групи. Значна частина літератури зосереджена на психологічній готовності та поведінковому зворотному зв'язку маргіналізованих працівників, особливо бездомних. Дослідження Гутберлет Ютті [9] та ін. дослідження неформальних переробників демонструє, що хоча економічна необхідність є основним рушійним фактором для переходу до систем збору сміття, утримання цих працівників повністю залежить від соціальних факторів, таких як відновлення громадянства та безпеки громади. Крім того, Крістал Тремблей та інші автори [14] проаналізували операційні відгуки соціальних підприємств, таких як проєкт United We Can у Ванкувері. Їхні висновки підтверджують, що безпритульні верстви населення висловлюють високу готовність брати участь у циркулярній діяльності, але рішуче відкидають стандартні корпоративні ієрархії. Вони процвітають у середовищі, яке пропонує автономію завдань та гнучкі мікрозміни, а не жорсткий графік з 9 до 17. Робота А. М. Родрігес Кастро та ін. [5] ґрунтується на цьому, показуючи, що коли організації замінюють стигму «збирання сміття» належною уніформною, обладнанням та професійним визнанням, учасники повідомляють про

радикальне підвищення самооцінки та громадянської гордості.

Масштабованість інклюзивного циркулярного бізнесу значною мірою залежить від національних правових рамок та корпоративного середовища. У Західній Європі, у доповіді Міністра екологічного переходу Франції [10] показано, як французький закон AGECS (Закон про боротьбу з відходами) створює дуже сприятливий ринок, змушуючи корпорації виділяти фінансові ресурси підприємствам соціальної інтеграції (*entreprises d'insertion*) для виконання своїх квот розширеної відповідальності виробника (EPR). У контексті місцевого розвитку, у доповідях Організації економічного співробітництва та розвитку [8] показано, як такі міста, як Більбао, використовують тендери на зелені державні закупівлі, щоб гарантувати довгостроковий дохід для соціальних стартапів, які працевлаштовують бездомних. У Східній Європі та на ринках, що розвиваються, інфраструктура все ще адаптується. В Україні рамки, встановлені Верховною Радою України через закон «Про управління відходами» [1], встановлюють правові визначення, необхідні для побудови сучасної циркулярної інфраструктури, тоді роботи Котелевської Я. [3] описують, як муніципальні органи влади можуть стратегічно використовувати ці закони для запуску локальних соціальних підприємств. Незважаючи на високу готовність учасників, у літературі виявлено кілька повторюваних точок тертя. Такі організації, як Європейський інвестиційний банк [7], зазначають, що надзвичайні фізичні витрати ручної переробки та висока поширеність невирішених травм або зловживання психоактивними речовинами серед бездомних призводять до високих початкових показників відсіву, якщо психологічне консультування не вбудоване в бізнес-модель. Крім того, у звітах Спеціального доповідача з питань крайньої бідності та прав людини [8] критикуються жорсткі адміністративні бар'єри, заявляючи, що негайні вимоги до постійної адреси або офіційного банківського обслуговування в перший день фактично блокують найбільш вразливих осіб від приєднання до цих зелених переходів.

Постановка завдання. Проаналізувати інтеграцію безпритульних та маргіналізованих груп населення в циркулярні ланцюги створення вартості здійснюється спеціалізованими соціальними підприємствами, що під-

тримуються чіткою соціально-економічною статистикою, та є найбільш ефективними в певних секторах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо конкретні моделі інтеграції безпритульних у циркулярні ланцюги створення вартості. Так, кейс Гетеборг-ІКЕА (Швеція), де започатковано співпрацю між ІКЕА та місцевими соціальними службами в Гетеборзі, забезпечуючи безпритульним значну зайнятість. Учасники зібрали пошкоджені, непродані меблі ІКЕА, відремонтували їх у спеціальній майстерні та перерозподілили речі. Ця циркулярна бізнес-модель дозволила маргіналізованим особам зміцнити самооцінку, отримати дохід та облаштувати власне житло.

Однак випадок Гетеборга та різні некомерційні мережі порятунку продовольства доводять, що завдяки цілеспрямованій співпраці муніципалітетів, корпорацій та соціальних служб, циркулярні ланцюги створення вартості можуть безпосередньо вирішити проблему безпритульності та зробити вирішальний крок до довгострокової стабільності [12].

Big Issue (Велика Британія) – це відоме соціальне підприємств, яке керує циклом мікропідприємств. Постачальники без приміщень купують журнали за оптовою ціною та продають їх споживачам зі 100% роздрібною маржею прибутку. Воно розширилося до *Big Issue E-Cycles*, наймаючи маргіналізованих осіб для ремонту та обслуговування парків електровелосипедів.

Emmanual Foundation / Emmaüs (Європа). Масштабна мережа, що діє по всій Європі, яка залучає безпритульних людей для збору електроніки, яку віддали, одягу та меблів. Учасникам надається житло та виплати, одночасно навчаючись ремеслам апсайклінгу, зворотної логістики та ремонту побутової техніки.

First Mile (США). Коаліція ланцюгів поставок, орієнтована на неформальний сектор збору відходів. Вони співпрацюють з такими брендами, як HP та Puma, щоб купувати пластик, що потрапляє в океан, зібраний вразливими, та малозабезпеченими збирачами. Вони зосереджені на усуненні розриву в доходах та формалізації трудових договорів.

Соціальні підприємства *Circle & Square* (Колумбія). Задokumentовано академічними

дослідженнями про Wiley, ці групи створюють кооперативи збирачів сміття. Вони безпосередньо перетворюють людей, які сплять на вулицях, на уповноважених муніципальних агентів з переробки, забезпечуючи інклюзивну інтеграцію та фіксовані фінансові структури.

Варто виокремити кілька ключових опорних моментів у побудові такої філософії мислення [7].

- 74% нестача персоналу в системах догляду.

Комплексне опитування Національного альянсу з подолання безпритульності² показує, що 74% традиційних агентств з питань безпритульності мають серйозну нестачу персоналу, а 71% відчувають високу плинність кадрів. Циркулярні бізнес-моделі пом'якшують цей тиск, переводячи людей від пасивної залежності до активної, самодостатньої діяльності.

- 70%+ рівень участі району.

Згідно з даними, опублікованими на ScienceDirect, поєднання формальних установ інтелектуального сортування зі збором від дверей до дверей неформальними/вразливими переробниками збільшує загальну участь громадян у зборі відходів понад 70%. Це також значно зменшує викиди вуглецю в громаді.

- Збереження вартості контракту.

Доходи по газузах показують, що контракти на доставку та збір відходів мають найвищі значення медіанного доходу (в середньому майже 400 000 фунтів стерлінгів/500 000 доларів США на одне середнє підприємство). Це робить утилізацію та маршрутизацію збору побутових відходів найбільш фінансово вигідним каналом для фінансування соціальних програм.

- Найкраща галузь для відновлення відходів та ресурсів.

Газуль твердих побутових відходів (ТПВ) та переробки електроніки є оптимальною точкою відправлення для інтеграції безпритульного населення.

Враховуючи усі плюси та мінуси варто розглянути покрокову дорожню карту інтеграції вразливих верств населення у циркулярні ланцюги доданої вартості [4].

1. Створення Фонду соціальної підтримки (соціальні гарантії).

– *Співпраця з неурядовими організаціями* (зв'язок з існуючими притулками для безпри-

² Національний альянс з подолання безпритульності (англ. National Alliance to End Homelessness) – це провідна американська некомерційна, безпартійна організація, головною місією якої є запобігання та повне викорінення безпритульності у США.

Таблиця 1

Переваги та недоліки залучення безпритульних по галузях впровадження

	Плюси	Мінуси
Утилізація відходів та електронних відходів (найкращий варіант)	• низький поріг входу; • сильне фінансування контрактів громад; • великий обсяг доступних матеріалів.	Потрібне суворе дотримання запобіжних заходів та санітарних протоколів.
Апсайклінг меблів	• висока рентабельність на одиницю товару; • сильний потенціал корпоративного партнерства (наприклад, IKEA).	Потрібні розширені навички столярної справи та великі майстерні.
Відходи текстилю та моди	• доступне ручне сортування; • зростаючий інтерес до роздрібних брендів.	Глобальні ланцюги поставок страждають від нестабільних ринкових цін.

Джерело: складено автором за [4–7]

тульних), безплатними їдальнями та соціальними працівниками, щоб знайти кандидатів.

– *Забезпечення низького бар'єрного входу* (гнучкий графік та щоденні виплати для формування початкової довіри).

– *Цілісна підтримка* (пакетна робота з доступом до юридичної допомоги (для відновлення посвідчень особи), медичного обслуговування та психологічного консультування).

2. Визначення циркулярної бізнес-моделі (ідентифікація потоку відходів, який вимагає людської праці, але має низькі бар'єри входу для некваліфікованих працівників).

– *Ремонт електронних відходів та побутової техніки* (Навчання працівників розбиранню електроніки на цінні компоненти або ремонту простих приладів).

– *Апсайклінг текстилю* (збір викинутого одягу для сортування, очищення та перетворення на промислове ганчір'я або нові модні речі).

– *Міське компостування* (залучення учасників до збору органічних відходів з місцевих ресторанів та їх переробки на високоякісний компост).

– *Логістика повернення* (організація структурованих маршрутів збору пляшок, банок або багаторазової упаковки від корпоративних партнерів).

3. Розробка безпечних операцій та навчання (Безпека та розвиток навичок забезпечують довгострокову життєздатність бізнесу).

– *Навчання на робочому місці* (створення візуальних, неписаних посібників із сортування, протоколів безпеки та контролю якості).

– *Забезпечення професійних засобів безпеки* (постачання високоякісних рукавичок,

чобіт та одягу високої видимості для формування гідності та забезпечення безпеки).

– *Ергономічні робочі місця* (облаштування сортувальних станцій, які мінімізують фізичне навантаження та враховують різні стани здоров'я).

4. Встановлення партнерств B2B для масштабування.

Покладання лише на роздрібних споживачів є ризикованим, необхідно забезпечити стабільні потоки відходів та покупців за допомогою корпоративних контрактів.

– *Безпечні «петлі» зворотного зв'язку* (укладання контрактів з місцевими підприємствами на управління їхніми потоками відходів (наприклад, забір піддонів або офісного паперу)).

– *Екологічні закупівлі* (пропозиція своїх послуг місцевим громадам, які прагнуть виконати як соціальні, так і екологічні квоти).

5. Фінансова модель (баланс соціальної місії з фінансовою незалежністю, щоб уникнути повної залежності від грантів).

– *Змішане фінансування* (державні гранти на інтеграцію для фази навчання, операційні витрати за рахунок продажів).

6. Реінвестиція прибутків (розподілення фіксованого відсотку доходів безпосередньо до фондів тимчасового житла або охорони здоров'я працівників).

– *Сертифікація соціального впливу* (сертифікати такі як B-Corp або статус місцевого соціального підприємства, щоб просувати свою продукцію з преміум-цінами).

Зрілий європейський ринок – Франція та Нідерланди. Ці країни пропонують найвищу готовність завдяки своїй сукупній зрілості в циркулярному регулюванні та правових рам-

ках для соціальних підприємств. Так, Нідерланди і їх уряд має юридично зобов'язуючу мету досягти 100% циркулярної економіки до 2050 року. Такі міста, як Амстердам, надають значні фінансові субсидії для соціальної інтеграції на муніципальному рівні. Франція застосовує суворі закони про розширену відповідальність виробника (РВВ) та законодавство проти відходів, яке зобов'язує компанії переробляти текстиль та електроніку. Крім того, Франція стала піонером у запровадженні правового статусу “Entreprise d'insertion” (інтеграційне підприємство), який субсидує заробітну плату маргіналізованих працівників протягом їхнього перехідного періоду. Підприємства отримують гроші з обох сторін, тобто компанії платять їм за обробку їхніх відходів для виконання встановлених законом квот, а уряд допомагає фінансувати соціальну реабілітацію працівників.

Ринок суворого мандату – Німеччина та Данія. Ці країни характеризуються високо-ефективною інфраструктурою відходів та сильною громадською культурою навколо циркулярного виробництва. Німеччина, як країна з важкою промисловою економікою, надає пріоритет стратегіям відновлення матеріалів. Вона має налагоджену інфраструктуру для сортування та високорозвинені потоки побутових відходів. А Данія відома новаторськими інноваційними схемами повернення депозитів та проектами циркулярного житла, Данія надає масштабні муніципальні випробувальні майданчики для державно-приват-

них соціальних пілотних проектів. Таким чином громадяни вже чудово сортують відходи, а це означає, що ваш бізнес витрачає менше часу на сортування брудних відходів і більше часу на високорентабельну обробку, ремонт або апсайклінг.

Масштабовані лідери Колумбія, Індія та Чилі. Якщо метою є високий соціальний вплив та швидке масштабування операційної діяльності, то ринки, що розвиваються, пропонують величезну неформальну робочу силу, яку можна офіційно оформити.

Так, Чилі була першою латиноамериканською країною, яка запустила спеціальну дорожню карту циркулярної економіки. Колумбія посідає винятково високі місця за гнучкістю циркулярного переходу. Обидві країни активно шукають шляхи інтеграції неформальних працівників у муніципальні системи. Індія є світовим лідером у наукових та операційних дослідженнях щодо циркулярної економіки. Організації там регулярно доводять, що недорогий, орієнтований на людину циркулярний дизайн має високу експортну спроможність. Експлуатаційні витрати низькі, і є величезний обсяг доступних відходів. Інтеграція бездомних людей тут безпосередньо спрямована на глибоке скорочення бідності, залучаючи значні міжнародні гранти.

Так, існує значна кількість соціологічних досліджень, польових відгуків та тематичних досліджень щодо того, як безпритульні та неформальні збирачі сміття (“catadores”

Таблиця 2

Пряме стратегічне порівняння

Категорія країни	Основні сильні сторони	Первинні потоки ресурсів	Варіанти фінансування
Західна Європа (наприклад, Франція, Нідерланди)	– сильні соціальні субсидії; – суворе законодавство щодо боротьби з відходами.	– Електронні відходи, високоякісний текстиль, – міські органічні відходи.	Змішані державно-приватні зелені фонди.
Скандинавія, Австрія, Швейцарія Німеччина, Данія	– Ідеальна інфраструктура сортування; – чиста сировина.	– Промислова упаковка, – вторинна пластмаса, – електроніка.	Корпоративні контракти B2B та муніципальні тендери.
Ринки, що розвиваються (наприклад, Індія, Колумбія, Чилі)	– Великий обсяг відходів; – масштабування соціального впливу.	– Муніципальні пластмаси, – основний металобрухт, – електронні відходи.	Інвестори глобального впливу та гранти для неурядових організацій.

Джерело: складено автором за [14; 15]

чи “binners”) реагують на ці експерименти. Загальний консенсус академічних та польових відгуків свідчить про те, що бездомні люди дуже охоче беруть участь, але їхня мотивація різко змінюється з «екологічної усвідомленості» на «виживання, гідність та автономію» [9].

1. Висока готовність, зумовлена «необхідною» мотивацією. Дослідження показують, що маргіналізовані групи залучаються до циркулярної економіки з *економічної необхідності, а не з екологічної ідеології*.

Негайний дохід проти відкладеної винагороди. Бездомні люди значною мірою віддають перевагу циркулярним моделям, які забезпечують негайну фінансову стабільність. Вони дуже схильні до співпраці, якщо модель пропонує готівку на руках або передбачувані щоденні/тижневі виплати.

Бажання професіоналізації. Відгуки польових опитувань свідчать про те, що бездомні люди відчувають сильне бажання перейти від «збирачів сміття» до «формальних фахівців з управління відходами». Вони вітають структуроване середовище, оскільки воно пропонує їм вихід із крайньої бідності.

2. Основна цінність – це автономія та гнучкість. Одним із найважливіших відгуків від соціальних підприємств (таких як проект Біннера в Канаді або кооперативи в Латинській Америці) є страх перед жорсткими структурами.

Мислення «без боса». Багато людей, які пережили тривалу безпритульність, розвивають високе почуття незалежності як механізм подолання труднощів і виживання. Вони часто спочатку відкидають суворий корпоративний графік з 9 до 17. Вони демонструють набагато вищу утримання та ентузіазм у моделях, які дозволяють гнучкі зміни або відрядну оплату (оплата за кілограм пластику або за відремонтований предмет), де вони контролюють свій час.

3. Психологічний відгук: стигма та гідність.

Відгуки щодо соціального аспекту циркулярної роботи є глибоко емоційними. Сортування сміття традиційно розглядається як низькостатусна, брудна робота, яка посилює соціальне відторгнення. Реакція на інклюзивні моделі – це коли соціальне підприємство запроваджує належну уніформу, високоякісне захисне спорядження та офіційні посвідчення особи, психологічний відгук є переважно позитивним. Учасники повідомляють,

що відчувають себе «охоронцями довкілля» або «життєво важливими працівниками», а не ізгоями. Структура перетворює «брудну роботу» на джерело громадянської гордості.

4. Основні точки тертя та причини відмови деяких учасників. Хоча готовність висока, відгуки виявляють конкретні бар'єри, які змушують бездомних учасників виходити з цих експериментів.

Тригери бюрократії. Вимога банківських рахунків, постійних адрес або податкових ідентифікаційних номерів негайно викликає тривогу та негайний відхід. Успішні експерименти використовують «фазу низьких бар'єрів», коли готівка або ваучери використовуються до введення офіційного банківського обслуговування.

Вигорання фізичного та психічного здоров'я. Завдання циркулярної економіки (демонтаж електронних відходів, підняття важких вантажів) можуть бути фізично виснажливими. Польові відгуки показують, що без комплексних медичних перевірок, підтримки у разі зловживання психоактивними речовинами та періодів відпочинку учасники відчувають високий рівень вигорання.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Незважаючи на високий потенціал цієї концептуальної основи, кілька критичних областей залишаються відкритими для обговорення та потребують глибшого наукового дослідження – фінансові моделі для країн з перехідною економікою. Майбутні дослідження повинні дослідити механізми адаптації західноєвропейських правових баз (таких як французький статус *entreprises d'insertion*) до українського правового ландшафту в умовах повоєнної відбудови та поточної реформи управління відходами. Важливо розробити математичні та економічні моделі, які точно розраховують довгострокові фінансові вигоди для муніципальних бюджетів, отримані від скорочення безпритульності на вулицях завдяки зеленій зайнятості. Дослідникам необхідно визначити оптимальний баланс між вимогливими завданнями фізичного сортування та вбудованою психологічною підтримкою для запобігання рецидивам хронічної безпритульності. Цифровізація інклюзивного збору відходів в контексті дослідження інтеграції маргіналізованих працівників у цифрові циркулярні платформи (наприклад, мобільні додатки для економіки спільного викорис-

тання, логістика останньої милі для переробки корпоративних офісів) надає значну можливість для підвищення прибутковості та технологічної зрілості цих підприємств.

Дослідження обґрунтовує, що інтеграція бездомних у циркулярні ланцюги створення вартості є не лише ефективним інструментом управління навколишнім середовищем, але й прогресивною моделлю соціального підприємництва. Комплексний науковий аналіз світових практик дозволяє сформулювати такі ключові висновки. Циркулярна економіка створює унікальний ринок праці, що характеризується низьким бар'єром входу (збір відходів, первинне сортування, переробка текстилю та демонтаж електронних відходів). Ця структура ідеально підходить для залучення вразливих груп населення, перетворюючи муніципальні витрати на управління сміттєзвалищами та соціальне забезпечення на самодостатній капітал для соціальних підприємств.

Соціально-поведінковий зворотний зв'язок підтверджує високу готовність осіб без постійного місця проживання брати участь у циркулярних ініціативах. Однак їхня основна мотивація зосереджена на відновленні громадянської гідності, швидкій фінансовій компенсації та гнучкості графіка. Традиційні жорсткі корпоративні ієрархії (моделі від 9 до 17 год) виявляються неефективними на початкових етапах реінтеграції, і навпаки, мікрозміни та цикли компенсації за відрядною ставкою забезпечують операційну життєздатність. Масштабованість цих інклюзивних бізнес-моделей безпосередньо корелює зі зрілістю законодавства про розширену відповідальність виробника (PBB) та наявністю зелених мандатів для сектору B2B. Без законодавчого забезпечення, яке зобов'язує великі підприємства сортувати та переробляти відходи, рентабельність інклюзивних підприємств з управління відходами залишається критично залежною від нестабільного грантового фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про управління відходами : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2320-IX / Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 31. С. 343.
2. Про затвердження Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від

8 листоп. 2017 р. № 820-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 241.

3. Котелевська Я. Соціальне підприємництво як чинник сталого розвитку територіальних громад. *Сталий розвиток економіки*. 2025. Вип. 4 (55). С. 515–522. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-69>.

4. A Roadmap towards Circular Economy of North Macedonia : Strategic Framework and Recommendations for SMEs / European Integration Hub. Skopje, 2022. 112 p. URL: <https://www.enlargement-infohub.eu/> (дата звернення: 05.07.2026).

5. Castro A.M. et al. Analysing waste pickers' integration in North America. *Waste Management & Research*. 2026. Vol. 44, No. 2. P. 115–128. DOI: <https://doi.org/10.1177/0734242X261425138>

6. Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe / European Commission. Brussels : EC Publishing, 2020. 28 p. (EU Green Deal Series).

7. Environmental and Social Sustainability Framework: Issues Matrix / European Investment Bank. Luxembourg : EIB, 2021. 156 p. URL: https://eib.org/files/publications/sustainability_report_2021_en.pdf (дата звернення: 05.07.2026).

8. Inclusive Growth and Resilience in Bilbao, Spain : OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD Publishing, 2022. 84 p. URL: https://oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/06/inclusive-growth-and-resilience-in-bilbao-spain_943be5c1/de9c64d6-en.pdf (дата звернення: 05.07.2026).

9. Gutberlet J. et al. Informal recycling in Vancouver: Binners' challenges and opportunities. *Detritus: Journal of Waste Resources & Residues*. 2020. Vol. 13. URL: https://detritusjournal.com/wp-content/uploads/2026/01/DETRITUS-13-2020_pages-I-IV_Info-from-the-global-world.pdf

10. Loi anti-gaspillage pour une économie circulaire (Loi AGECE) [Закон про боротьбу з відходами та циркулярну економіку Франції] / Ministère de la Transition écologique. Paris, 2020. URL: https://greenstitch.io/blogs/agec-law/#elementor-toc_heading-anchor-0 (дата звернення: 05.07.2026).

11. Simpson M., Oduro-Appiah K., Gunsilius E., Dias, S. M., Scheinberg A. (2024). Shifting perceptions of informal operators in the service and value chains: A retrospective of 40 years of observation and advocacy for informal recyclers and waste service providers, through the eyes of five global participant-researchers. *Waste Management & Research: The Journal for a Sustainable Circular Economy*. No. 43. P. 850–896. DOI: <https://doi.org/10.1177/0734242X241280076>.

12. Sholanke, Dare & Gutberlet, Jutta. (2020). INFO FROM THE GLOBAL WORLD – Informal recycling in Vancouver: Binners' challenges and opportunities. *Detritus*. I-IV. DOI: <https://doi.org/10.31025/2611-4135/2020.14041>

13. The Roadmap for Eradicating Poverty Beyond Growth / Special Rapporteur on extreme poverty and human rights. Geneva : New Economies for Eradicating Poverty (NEEP), 2026. 116 p. URL: https://neep-poverty.org/wp-content/uploads/2026/06/Roadmap-for-Eradicating-Poverty-Beyond-Growth_final.pdf (дата звернення: 05.07.2026).

14. Tremblay C., Gutberlet J., Peredo A. M. United We Can: Resource recovery, place and social enterprise. *Resources, Conservation and Recycling*. 2010. No. 54. P. 422–428. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2009.09.006>.

REFERENCES

1. Pro upravlinnia vidkhodamy : Zakon Ukrainy vid 20 cherv. 2022 r. № 2320-IX [On Waste Management : Law of Ukraine No. 2320-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2022. № 31. p. 343.

2. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 lystop. 2017 r. № 820-r [On the Approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030 : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Uriadovyi kurier*. 2017. № 241

3. Kotelevska Y. (2025). Sotsialne pidpriemnytstvo yak chynnyk staloho rozvytku terytorialnykh hromad [Social entrepreneurship as a factor of sustainable development of territorial communities]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 4 (55), pp. 515–522. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-69>.

4. A Roadmap towards Circular Economy of North Macedonia : Strategic Framework and Recommendations for SMEs / European Integration Hub. Skopje, 2022. 112 p. Available at: <https://www.enlargement-fohub.eu/> (accessed: July 5, 2026).

5. Castro A.M. et al. (2026) Analysing waste pickers' integration in North America. *Waste Management & Research*. vol. 44, no. 2, pp. 115–128. DOI: <https://doi.org/10.1177/0734242X261425138>

6. Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe / European Commission. Brussels : EC Publishing, 2020. 28 p. (EU Green Deal Series).

7. Environmental and Social Sustainability Framework: Issues Matrix / European Investment Bank. Luxembourg : EIB, 2021. 156 p. Available at: https://eib.org/files/publications/sustainability_report_2021_en.pdf (accessed: July 5, 2026).

8. Inclusive Growth and Resilience in Bilbao, Spain : OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD Publishing, 2022. 84 p. Available at: https://oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/06/inclusive-growth-and-resilience-in-bilbao-spain_943be5c1/de9c64d6-en.pdf (accessed: July 5, 2026).

9. Gutberlet J. et al. (2020) Informal recycling in Vancouver: Binners' challenges and opportunities. *Detritus: Journal of Waste Resources & Residues*, vol. 13. Available at: https://detritusjournal.com/wp-content/uploads/2026/01/DETRITUS-13-2020-pages-I-IV_Info-from-the-global-world.pdf (accessed: July 5, 2026).

10. Loi anti-gaspillage pour une économie circulaire (Loi AGECE) [Law on circular economy of France] / Ministère de la Transition écologique. Paris, 2020. Available at: https://greenstitch.io/blogs/agece-law/#elementor-toc__heading-anchor-0 (accessed: July 5, 2026).

11. Simpson M., Oduro-Appiah K., Gunsilius E., Dias, S. M., Scheinberg A. (2024). Shifting perceptions of informal operators in the service and value chains: A retrospective of 40 years of observation and advocacy for informal recyclers and waste service providers, through the eyes of five global participant-researchers. *Waste Management & Research: The Journal for a Sustainable Circular Economy*, no. 43, p. 850–896. DOI: <https://doi.org/10.1177/0734242X241280076>.

12. Sholanke D. & Gutberlet J. (2020). Informal recycling in Vancouver: Binners' challenges and opportunities. *Detritus*. P. I-IV. DOI: <https://doi.org/10.31025/2611-4135/2020.14041>.

13. The Roadmap for Eradicating Poverty Beyond Growth / Special Rapporteur on extreme poverty and human rights. Geneva : New Economies for Eradicating Poverty (NEEP), 2026. 116 p. Available at: https://www.neep-poverty.org/wp-content/uploads/2026/06/Roadmap-for-Eradicating-Poverty-Beyond-Growth_final.pdf (accessed: July 5, 2026).

14. Tremblay, C., Gutberlet, J., & Peredo, A. M. (2010). United We Can: Resource recovery, place and social enterprise. *Resources, Conservation and Recycling*, no. 54, pp. 422–428. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2009.09.006>.

Дата надходження статті: 07.07.2026

Дата прийняття статті до публікації: 03.08.2026

Дата публікації статті: 20.08.2026